

О ЈЕЗИКУ ЗБОРНИКА ЗАКОНА И УРЕДБА ИЗ 1867. И 1868. ГОДИНЕ²

У раду су представљене неке језичке особине (графијске, фонетске, морфолошке, творбене и синтаксичке) *Зборника закона и уредба из 1867. и 1868. године* с циљем да се установе одлике административног стила српског стандарда из времена званичне победе Вукових начела. Поређење је вршено са језичким особинама правних и војних списа из 19. века, са дијалектолошком литературом и са савременим српским стандардом. Установљено је да је у основи језика овог *Зборника* шумадијско-војвођански дијалекат, а одступања у односу на савремени српски стандард огледају у испуштању сугласника *x*, посебно у облицима заменичко-придевске промене и у широј појави икавизама. Књишки утицај огледа се у непосредној терминологији и у синтакси (употреба некадашњих партиципа у атрибутској функцији, номинализација, ред речи, дуга реченица).

Кључне речи: *Зборник закона и уредба из 1867. и 1868. године*, језичке особине, шумадијско-војвођански дијалекат, српски стандард.

1. Последњих деценија добија на замаху опис језика нижих функционалних стилова (административног, публицистичког, научног) предвуковског периода, као и из времена непосредно пре победе Вукових схватања.³ Ово нарочито стога што је то био период њиховог конституисања (МИЛА-

¹ nadezda.jovic@filfak.ni.ac.rs

² Овај рад рађен је у оквиру пројекта *Историја српског језика* (178001), који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Новом Саду, Филозофског факултета у Нишу и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, под покровитељством Министарства науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије. Рад је саопштен на Научном скупу са међународним учешћем *Наука и савремени универзитет 2* (Ниш, Филозофски факултет, 16–17. 11. 2012), а за ову прилику је проширен и допуњен новом литературом у сусрет 150-годишњици укидања сваке забране употребе Вукове реформисане граfiје.

³ Ирена Грицкат (1964: 130) упозорила је да историја књижевног језика није само језички опис лепе књижевности већ да треба да укључи и проучавање језика других писаних споменика.

НОВИЋ 2004: 113). У жижи интересовања су, пре свега, лексика, терминологија, стил и синтакса. Тиме се свакако попуњава празнина у историји нашег књижевног језика, иако главне језичке особине ових споменика углавном одговарају онима изложеним у *Прегледу историје српског језика* П. Ивића (1998: 236–244), датим на основу ранијих истраживања језика писаца из истог периода (ЛУКОВИЋ 1994: 137; ЋОРИЋ 2009: 164).

1.1. Административни стил, са правним стилем, као једним од подстилова (ТОШОВИЋ 1988: 81–82), мењао се током XIX века у различитим фазама развитка српске државе (ЛУКОВИЋ 1994: 24). У прве три-четири деценије имао је више рускословенских елемената због великог утицаја учених Срба из Војводине, који су у Србији кнеза Милоша обављали чиновничке дужности (ЛУКОВИЋ 1994: 34). Касније се језик правних аката све више ослобађа ових наноса.

2. Предмет овог рада је језички опис *Зборника закона и уредба из 1867. и 1868. године*,⁴ њихових кључних графијских, фонетских, морфолошких, творбених и неких синтаксичких особина, с циљем да се на том примеру установе језичке одлике правног стила српског стандарда из времена званичне победе Вукових начела.⁵ Резултати ће бити поређени са језичким особинама војних правила (ЈОВАНОВИЋ 2016: 215–228) и правних уџбеника (ЋОРИЋ 2009: 155–164) из приближно истог периода,⁶ а кад то буде потребно, поредиће се и са стањем у народним говорима, и у стандардном српском језику.

2.1. *Зборници* су невелики по обиму. Први, из 1867. године, има 47 страна, а други, из 1868. године, 64 стране. Штампани су у формату Б5.⁷ Садржина закона и уредаба у *Зборнику из 1867.* различита је и тиче се: устројства судова, регулисања употребе телеграфа, наплате путних такси, пореза, накнаде штете у војним објектима, набавки и поправки у државним болницама и сл. У *Зборнику из 1868.* године многе уредбе у вези су са убиством кнеза Михаила Обреновића, које се догодило 29. маја те године,

⁴ Потпуни наслов зборника в. у списку извора на крају рада.

⁵ *Зборник закона и уредба из 1868. године* обухваћен је синтаксичко-стилском анализом правних списа у Србији од 1868. до 1918. године М. Луковића (1994).

⁶ В. Јовановић описивао је језик правила, заправо приручника намењених војним старешинама за различите видове пешадијске обуке регрута, штампаних између 1845. и 1866. године (2016: 216), а Б. Ћорић бавио се језиком два уџбеника права из 1851. године, које је написао Димитрије Матић (2009: 155).

⁷ У даљем тексту примери ће бити обележавани двоцифрима, од којих ће прва, 1 или 2, означавати годиште *Зборника*, старије или млађе, а друга број стране одговарајућег *Зборника*. Како је Саржај, који долази на почетку, нумерисан, биће означен скраћеницом *с* иза прве цифре.

са увођењем ванредног стања и привременог намесништва, као и са „ди-зањем” ванредног стања и сл.

2.1.1. Законска акта имају своју устаљену форму, стереотипне почетке и завршетке. На почетку је преамбула (*Михаил М. Обреновић III, по милости божијој и вољи народа књаз српски, проглашавамо и објављујемо свима и свакоме, да је Државни совет решио и да смо ми одобрили и одобравамо* 1.1, 1.2, 1.4, 1.10, 1.27 итд.; *Михаил М. Обреновић III, по милости божијој и вољи народа књаз српски, по договору са Државним саветом, решили смо и решавамо* 1.3),⁸ а на крају наредба (*Препоручујемо нашим министрима... да овај закон обнародују и о извршењу се његовом старају властима пак заповедамо да по њему поступају а свима и свакоме, да му се покорavaju* 1.1 итд.), испод које следе датум и места за потписе и печат (*Видио и ставио државни печат, чувар државног печата, министар правде* 1.1 итд.). Језик ових делова текста има више славеносрпских елемената него сам текст уредбе или закона.⁹

2.2. Летимичним увидом у *Зборнике* стиче се утисак да је реч о књижевном, стандардизованом језику с краја XIX века, чија је основица шумадијско-војвођански дијалекат и који је близак данашњем, али са незнатним уделом дијалектизама у фонетици и морфологији.¹⁰ Значајнија одступања у односу на савремени српски стандард огледају у испуштању сугласника *x*, посебно у облицима заменичко-придевске промене и у широј појави икавизама. Видно је присутан утицај славеносрпског у фонетици и синтакси (придевске речи долазе иза именице, а некадашњи партиципи у атрибутој функцији чешћи су него данас). У лексици везаној за администрацију, устројство војске и употребу телеграфа приметан је страни утицај (ЈОВИЋ 2011а: 395; ЈОВАНОВИЋ 2016: 223).

3. Зборник из 1867. штампан је славеносрпском ћирилицом и морфо-фонолошким правописом, као и друге књиге за потребе државних служби

⁸ Оригинал наведеног транслитерисаног текста изгледа овако: МИХАИЛЪ М. ОБРЕНОВИЋЪ III. по милости божијој и вољи народа КНЯЗЪ СРБСКІЙ, ПРОГЛАШАВАМО И ОБЯВЛЮЕМО СВИМА И СВАКОМЕ, ДА Є ДРЖАВНІЙ СОВЕТЪ РЕШИО И ДА СМО МЫ ОДОБРИЛИ И ОДОБРАВАМО; МИХАИЛЪ М. ОБРЕНОВИЋЪ III. по милости божијој и вољи народа КНЯЗЪ СРБСКІЙ, ПО ДОГОВОРУ СА ДРЖАВНИМЪ САВЕТОМЪ РЕШИЛИ СМО И РЕШАВАМО 1.3.

⁹ И у повељама су аренга и завршни делови по правилу писани вишим стилем, српскословенским језиком, а диспозиција народним језиком (ИВИЋ 1990: 84; ПОЛОМАЦ 2016: 457–458).

¹⁰ У основи исто запажање изнето је и у другим описима језика административно-дидактичких списа из предвуковског периода, нпр. у ЋОРИЋ 2009: 164; ЈОВАНОВИЋ 2016: 217, као и у описима језика публицистике с краја XIX века (ЈОВИЋ 2012а: 292; СТЕФАНОВ 2012: 460).

3.1.1.2. Графија *ы* долази обично на етимолошком месту:

а) у облику Нмн. личне заменице 1. лица: *да смо мы одобрили* 1.1, 27, 29, 31, 33, 37, 43, поред: *да смо ми одобрили* 1.40, 2.1, 2;

б) у облицима глагола *бити*: *где небы было* 1.5, *было то стално* 1.12, *што небы противно было* 1.5, *небы подпунъ быо* 1.35, *быти* 1.35;

в) у наставцима заменичко-придевске промене: *државный советъ* 1.1, *правый пошилятель* 1.21, *талиръ целый* 1.46, *талиръ новый* 1.47; *служителя и осталы потреба дати*. 1.11, у уговорима *заключенымъ са дотичнымъ државама* 1.24, у *овымъ радњама* 1.24, *такса депешны* 1.24.

3.1.2. Вокално *р* бележи се без јора: *СРБСКІЙ* 1.1, 2, 3, 4 итд. на почетку закона и уредаба, *усавриенѣ* 1.12, *изврше* 1.26, *на мртве еспане* 1.36, *трговци* 1.36, *подвергавати* 1.39, *Првомъ* 1.41, *првый* 1.41, *четвртина* 1.44, *државнимъ* 1.46, *сребрне* 1.46, *извршуюћа* 2.1 и сл.¹⁴

3.1.3. Сонант *ј* бележи се графијама *й*, *і* и двогласним словима *я*, *є*, *ю* у оквиру гласовних група *је*, *је*, *ју*.

3.1.3.1. Графија *й* пише се на крају речи: *о новчаной тарифи* 1.с, *у којој другој страной држави* 1.29; иза вокала у средини речи: *о устр. войске* 1.с, *у чаршійскомъ течаю* 1.с, *у войсци* 1.29, *куйну* 1.40, *полицайне власти* 1.40, *којој* 1.46; као и да означи дуги вокал код облика одређеног придевског вида м. рода у Нјд. и код неких именица у Гмн. (в. 3.1.1.1.1).

3.1.3.2. Двогласна слова *я*, *є*, *ю* јављају се на почетку речи и иза вокала: *да му се... яви* 1.20, *явнимъ* 1.46, *яко избушене* 1.47; *до края* 1.с, *Мая* 1.с, *Юния* 1.с, *бroyати* 1.22, *коя* 1.23, *копiя* 1.24; *шта є* 1.с, *єзику* 1.14, *єрь* 1.23, *ни єдне* 1.41; у *воєнимъ матерiялима* 1.с, *где ние* 1.с, *стоєшимъ болницама* 1.с, *препоручуемо* 1.1, *своє* 1.22, *трає* 1.41, *додає се* 1.41; *Юния* 1.с; *свою* 1.22, *поступаю* 1.42, *кою є* 1.46, *течаю* 1.46.

3.1.3.3. Група *јо* бележи се графијама *іо*: *іоште* 1.21, *іоштъ* 2.36; *којој* 1.23, 29, *којој* 1.46 и сл.

3.1.3.4. О писању групе *ји* било је речи у претходном тексту (в. 3.1.1.1).

3.1.4. Гласови *љ* и *њ* не бележе се посебним графијама већ комбинацијама *ля*, *ня*, *лѣ*, *нѣ*, *лю*, *ню*, *лыи*, *ныи*, *ль*, које означавају гласовне групе *ља*, *ња*, *ље*, *ње*, *љу*, *њу*, *лыи*, *ныи*, *ль*: *о вакупскимъ земляма* 1.с, *одправлянѣ* 1.22, *Другiй оделякѣ* 1.40, *одѣ 5 рубала* 1.46; у *Княжеству*, насл., *последня* 1.2, *радња* 1.41, *упражнява* 1.41, *крняве* 1.47; *злоупотреблѣня* 1.с, *изъ землѣ* 1.3, *определѣня* 1.22, *жителѣ* 1.39; *Решенѣ* 1.с, *нѣговомъ* 1.2, 28, *по нѣму* 1.2, 28, 42, *починѣ* 1.2, *за извиѣнѣ* ('увиђај') и *решаванѣ* 1.5, *наређенѣ* 1.28, *уп-*

¹⁴ У примеру *сврѣ* 1.46, иза вокалног *р* на крају речи бележи се јор.

ражняванѣ 1.41, *раднѣ* 1.41;¹⁵ *пошилятелю* 1.22, 23, *заключенымъ* 1.24; *о наплаћиваню виза* 1.с, *о решаваню* 1.с, 1.4, *по... траженю* 1.23, *заменяю се* 1.39, *изменяю се* 1.41, *радню* 1.41; *по вољи народа* 1.1, 39, *на дальину* 1.21; *унутрашњи дела* 1.1, 22, 41, *манъи* 1.33, *приманѣ њово* 1.45; *председатель* 1.7, *пошилятель* 1.13, 23, *Надлежательство* 1.22, *правительственнымъ* 1.36, *Првомъ одельку* 1.41, *земальскимъ* 2.35, *непоколебљиво* 2.35.

3.1.5. Графије *ћ*, *ђ*, *џ* не мешају се у писању: *о наплаћиваню виза* 1.с, *за образованѣ судеће и касираюће комисіе* 1.9, *плаћене службене депеше* 1.20; *одъ извозне ђумручине еспапа* 1.с, *ослободити одъ извозне ђумручине* 1.3, *грађ. поступка судскогъ г* 1.с, *закона о устр. ђумрука* 1.с, *недође* 1.22, *наређено* 1.44, *међу* 1.46; *у буџету* 1.11, *кантарџија* 1.27, *меанџија* 1.40, *меџидіа* 1.46.

3.1.6. *Јер* означава мекоћу претходног сугласника (уп. писање *љи*, *њи*, *љ*). Безгласно је на крају речи код именица IV Стевановићеве врсте: *советъ* 1.1, *власть* 1.2, 1.5, *дужность* 1.4, *речь* 1.14, *важность* 1.36, *казнь* 1.38.

3.1.7. *Јор* је безгласно и пише се на крају речи иза сугласника: *зборникъ*, *законъ*, *месеџъ*, *данъ*, *поступка судскогъ*, *на путнимъ исправама*, *одъ страни поданика* 1.с, *Михаилъ М. Обреновићъ* 1.1, *накъ* 1.2, *збогъ* 1.22, *нашемъ* 1.30, *одељакъ* 1.40, *казнителногъ законика* 1.40, *съ правомъ* 1.41 итд.

3.2. Правопис је морфофонолошки, како у актима штампаним предвуковском ћирилицом, тако и у онима штампаним Вуковом графијом (део *Зборника из 1868.* после 17. јула) и карактерише га небележење гласовних промена и састављено писање речи које чине акценатске целине. Ове црте биле су одлика правописа славеносрпског периода (МИЛАНОВИЋ 2004: 96–98).

3.2.1. Гласовне промене – попут једначења сугласника по звучности и по месту творбе и губљења сугласника у сугласничким групама – нису бележене на морфемским границама префикса и коренске морфеме, коренске морфеме и суфикса:

СРБСКІЙ 1.1, *обтуженъ* 1.6, *обтуженомъ* 1.6, *обштина* 1.28, *обштељубљеногъ Књаза* 2.20; *относећима се* 1.7, *подпуно* 1.8, 1.11, *одправљѣна* 1.11, *подпуњ* 1.13, 35, *подписао* 1.22, *одправляню* 1.24, *одплатомъ* 1.33, *одпочне* 1.41, *надписа* 1.47;¹⁶ *србске* 1.39, *Приметба* 1.47, *у другој примѣтби* 2.2; *безплатно* 1.22, *поред: исплатомъ* 1.33, *исплате* 1.46;¹⁷

¹⁵ Према запажањима В. Јовановића (2016: 218), у војним списима у XIX веку, графија *ѣ* се најпре често писала на етимолошком месту, а касније претежно иза *л* и *н* да значи њихову мекоћу, тј. да заједно са њима значи групе *ље* и *ње*, као што је то и овде случај.

¹⁶ У том смислу остаје непромењено и писање групе *дс*: *председникъ* 1.6.

¹⁷ Чини се да овакви примери одражавају традицију доследнијег обележавања гласовне

изследованѣ 1.7, *разсматра* 1.8, *неуместно* 1.23, *местно меанско право* 1.41, *наместника* 2.20, *наместничество* 2.22; *обдржавати* 2.20; *нуждна была* 1.41, поред: *при агенцији букурешкой* 2.5, *порески* 2.5.

3.2.2. Састављено се пишу речи које чине акценатске целине у следећим случајевима:

а) одрична речца пише се састављено без обзира на то уз коју врсту речи долази – глагол, придев или прилог: *непрелази* 1.6, *немогу* 1.14, 22, *невраћа* 1.21, *неможе* 1.22, *недође* 1.22, *неремети се* 1.31, *небы* 1.41, *недонесе* 2.21; *незадовољна страна* 1.6; *непосредно* 1.7;

б) упитна речца *ли* пише се састављено са претходном речју: *Ели* 1.8, *Нађели* 1.8; поред: *ε ли* 1.20.

3.2.2.1. Енклитички облици помоћног глагола *хтети* пишу се по правилу одвојено од главног глагола: *одређива ће* 1.6, *доставља ће* 1.7, *извиђава ће* и *решавати* 1.5, *реши ће* 1.8, *прописа ће* 1.9, 26, *казни ће се* 1.40; мада се среће и: *моћиће* 1.12; *приложиће се* 1.21, *враћаће* 1.24, *наплаћиваће се* 1.24.

4. Приликом разматрања фонетских особина овог споменика треба раздвојити српске народне општештокавске одлике, које доминирају, од ретких књишких, славеносрпских црта и шумадијско-војвођанских дијалекатских одлика.

4.1. Књишке, рускословенске фонетске црте, везане су за титуле (*књаз, министер, полковник*), терминологију (*Совет, намесничество; точка, казан*) и одређену лексику (*полза, ползовати се, цел, точно*).¹⁸ Јављају се у тексту оба *Зборника* и могу да се комбинују са српским народним и српско-словенским језичким особинама (*благодејање, непунољетан, саотечественик, притежање* и сл.), као што је било обично у славеносрпској епохи (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 136).

4.1.1. Рускословенски и руски рефлекс полугласника задњег реда (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 32) долази у речима: *точка, точно, совет*, чак и након преласка на Вукову графију, мада се јављају и посрбљени ликови *тачка, савет*:

точка [параграфа] 1.1, *последня точка* 1.2, *да се точки 1-вой закона* 1.35, *У точкама подѣ бр.* 1.37, *према точки* 2.27; *точно наплаћивати* 1.11, *са точнымъ означенѣмъ* 1.17; *државный советъ* 1.1, *са државнимъ советомъ* 1.39, *совета* 1.42, *Председатель министерскогъ совета* 2.1, али и: *по*

промене код префикса на -з- у српској писмености, о којој говори В. Јерковић (2004: 75).

¹⁸ До истих запажања дошло се проучавањем језика војних текстова из XIX века (ЈОВАНОВИЋ 2016: 219).

договору са државнимъ саветомъ 1.3, 35;

после првог одељка точке 7§ 2.13, да се точки под 2. закона 2.31; државни совет 2.19, 21, 31, са државним советом 2.30, 42, поред: државни совет 2.9, тачка 38. указа 2.15.

4.1.2. Рускословенски и руски рефлекс полугласника предњег реда (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 32) среће се у терминима: *министер*, *министерство* (који долазе и посрбљени), *намесничество*, и у општијој лексици у тексту *Прокламације*, после убиства кнеза Михаила, ради постизања узвишенијег тона: *прељубезни*, *отечество*, *саотечественик*, член:

министеръ 1.1, *Министерскогъ совета* 1.42 (редовно у потписима уз печат на крају законског акта), али и у тексту закона: *министеръ унутрашњи дела* 1.11, 35, *министеръ финансије* 1.36, 46, *при министерству* 2.5, 10, поред: *министаръ* 2.3, 4,¹⁹ 7;

прељубезног владоаца 2.20, *саотечественика* 2.20, *над нашим отечеством* 2.21, *намесничество* 2.22, *министер правде член овог намесничества* 2.22, *министер војени* 2.45, поред: *министар* 2.9.

4.1.3. Рускословенски и руски рефлекс назала предњег реда (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 33) редовно долази у титули *књаз*, па и *књажевски*, *књажев*, затим у термину *част* и у апстрактној именици *учаиће* у тексту *Прокламације*:

князь србскій (у преамбули законских одредби) 1.1, 1.2, 1.10, *указомъ княжевскимъ* 1.10 итд.; *старешина оне части войске* 1.5;

књаз србски 2.9,²⁰ *о имању књажевом* 2.61; *Началникъ* 2.6, *при... учаићу многобројног народа* 2.33.

4.1.4. Рускословенска и руска вредност јата (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 24) појављује се у текстовима штампаним Вуковом графицијом, нарочито у прокламацијама после убиства кнеза Михаила:

непунољетан 2.19, *добро мјеније* 2.21, *достојни посљедоватељи његове велике мисли* 2.33, *дјело се његово* 2.60, *Тутори малољетног књаза* 2.61.

4.1.5. Рефлекс вокалног *л* у духу рускословенског и руског језика долази у титули *полковникъ* 1.30, 32; иначе је српски народни: *Дукатъ... пуноважећий* 1.43, *дужан* 2.16 и сл.

4.1.6. Изостанак новог јотовања у облицима именица *заседаније*, *званије*, *известије*, *користољубије*, *мњеније*, *полгодије* итд. (примере в. у тачки 6.1.1) представља рускословенску, руску и српкословенску особину.

4.1.7. Рускословенско и руско читање група *ле*, *л* (МЛАДЕНОВИЋ 1989: 35–36) среће се у примерима: *да у споразумлењу са Намесничеством*

¹⁹ На истој страни, међу потписима, и *министеръ*.

²⁰ У уредби од 24. априла, иначе штампаној Вуковом графицијом (2.15). реч КНЯЗ остаје написана на овај начин.

2.61; *казнителногъ законика* 1.40, *Намесничество види с утешителним удо-
вольством* 2.33, *да одбранителну снагу народну* 2.36.

4.1.8. Уочена је и рускословенска и славеносрпска лексика (*казн, на-
бљудавање, полза, ползовати, призрење, притежање, цел*), која ће и у наред-
них неколико деценија опстајати у српском стандарду у све ограниченијим
сферама употребе (ЈОВИЋ 2011: 84; СТЕФАНОВ 2012: 465): *друга казнь*
1.38, *Ову меру казни* 1.38; *набљудавања чистоће и здравља* 2.15; *неможе
се овим благодејањем закона ползовати* 2.41, *у ползу* 1.20, *ползуюћи се* 2.3,
на ползу отачбине 2.35; *безъ призрения* 1.21; *у његовом притежању* 2.16; *да
немогу своју цель постићи* 1.22.²¹

4.2. Особине српског народног језика, које иначе доминирају у тек-
ту *Закона и уредба*, неће бити детаљно описиване. Овде ће бити скренута
пажња на дијалекатске црте присутне у шумадијско-војвођанском, али и у
другим народним говорима српског језика, с једне стране, и на специфичне
шумадијско-војвођанске језичке одлике, с друге стране, које се јављају у
језику *Зборника*, при чему неких нема у савременом српском стандарду.

4.2.1. У црте шире присутне у дијалектима српског језика, па и у шу-
мадијско-војвођанском дијалекту спадају:

а) екавска замена јата: *старешине* 1.7, *председатель* 1.7, *председникъ*
1.6, *према потреби и важности места* 1.11, *увекъ* 1.12 итд.;

б) прелажење финалног -л у -о: *ставио* 1.1, 37, *предао* 1.23, *быо* 1.35,
затражио 1.41, *добіо* 1.41 и сл.;

в) нестабилност сугласника x^{22} и то:
– у речима домаћег порекла, као и у раније одомаћеним турцизми-
ма: *одма* 1.14, 15, 18, 41, 2.11, *Кадъ пошлятель оће* 1.16, *у коє оће место*
1.17–18, *оће ли се коме... накнадити* 1.24, *на већемъ одъ сто фати удаленю*
1.40, *у истый ма* 2.35, *Заданути Нѣговомъ великомъ мисли* 2.35; *у уредби о
меанама* 1.40, *да меане имаю куйну* 1.40, *аръ*²³ и друге потребне зграде 1.40;
што важи и за документе штампане Вуковом графичком: *одма* 2.16; *пла-
тити накнадно арач* 2.31;

поред ретких примера са x у овој категорији: *хтео одговорити* 1.17,

²¹ Неке од ових лексема или лексеме од истих основа, нпр. *благодејаније/благодејаније, дјело/дело, љубезан, мњеније/мненије, набљудавати, началство, отечество, пољза/полза, ползовати се/ ползовати се, част 'део', посљедујуици/последујуици, притјажатељ* и сл., пописане су у огледној свесци *Речника славеносрпског језика* (2017).

²² Познато је да се у XVIII веку x губило у већини штокавских српских говора (ИВИЋ 2001: 89) и да га Вук није писао у домаћим речима до 1836. године (ИВИЋ 1986: 185), али га после тога уводи у писање. Међутим, ово правило није увек поштовано, што је показала и анализа језика новина с краја XIX века (ЈОВИЋ 2012а: 289–290; СТЕФАНОВ 2012: 462–463). Утолико мање чуди нестабилност у писању x тридесетак година пре тога.

²³ ŠKALJIĆ 1989: *ahar (aar, ar, jar)* m (pers.) 1. štala, konjušnica; 2. gostinjska soba.

захтевати 1.21, захтеванѣ 1.21;

– у Гмн. заменичко-придевске промене (ИВИЋ, БОШЊАКОВИЋ и др. 1994: 340): *унутрашњи дела* 1.1, 2.1, *одъ страни поданика* 1.с, *одъ дотични раденика или майстора* 1.4, *одъ... надзорни старешина* 1.4, *устройства окружни судова* 1.2, *одъ сировина земаљски* 1.3, *где неби было нарочити стручни командира* 1.5, *произилазе изъ ти спорова* 1.5, *о оправкама и израдама исти* 1.9, *министрима воени и унутрашњи дела и правде* 1.9, *по 15 пара порески* 1.36, *приватны лица* 1.44, *поєдини монета* 1.45, *по 5400 гроша порески* 2.5 итд.;

међутим, у актима штампаним Вуковом графјом *х* се у овој категорији некада пише: *министар унутрашњих дела* 2.9, 17, 18, 19, *Министар просвете и црквених дела* 2.9, 18, *Министар иностраних дела* 2.9, *Наши министри правде и унутрашњих дела* 2.40, али не увек: *свију наши саотечественика* 2.20, *на основу земаљски закона* 2.20;

– у промени заменица: *оделеня њиова* 1.5, *приманѣ њиово* 1.45, *ий* (их) 1.39 итд.;

поред *их* 2.16, али и *коме од њи* 2.45, у актима штампаним Вуковом графјом;²⁴

г) нестабилност сугласника *ф*, која се огледа у његовој замени другим гласовима (ИВИЋ 1991: 80): *о вакупскимъ земляма* 1.33, *вакупске одношае* 1.33, *вакупско добро* 1.33,

с тим што се он чува у новијим позајмљеницама: *Законъ о телеграфу* 1.10, *штаціе телеграфске* 1.10, *штафетомъ* 1.18, *официри* 1.29, *финансіе* 1.36, 38, *кафеція* 1.41, *францускій* 1.43, *По... трифи* 1.44, *управи фондова* 2.1;

д) дисимилација у сугласничкој групи *мн* (ИВИЋ 1991: 154; ИВИЋ, БОШЊАКОВИЋ и др. 1994: 370): *млогобројног народа* 2.33, *тавнује* 2.55.

4.2.2. Специфичне шумадијско-војвођанске фонетске одлике огледају се у икавизама шумадијско-војвођанског типа (ИВИЋ 2001: 94):

старіи 1.6, *најстаріи* 1.6, *ніе* 1.6, 1.47, *на депеши* 1.16 и сл.;²⁵ *гди* 1.6,²⁶ поред: *где* 1.4, 5, 18, 46; *желіо* 1.20, *Видіо* 1.1 (редовно у потписима

²⁴ У основи речи *х* се чува у несловенским речима и у славенизмима: *одъ 5 драхмій* 1.44; *сходно закону* 1.8, 44, *кадъ за сходно нађе* 1.12, *у приходъ* 1.17, *изъ прихода* 1.23, 24. Сличну ситуацију у вези са писањем сугласника *х* примећује и Б. Ђорић (2009: 158): оно одсуствује у домаћим речима, а има га у славенизмима и несловенским речима.

²⁵ Ови икавизми карактеристика су српског књижевног језика и у XIX веку (ИВИЋ 2001: 92), као и данас.

²⁶ Облик *(г)ди* је у широкој употреби у шумадијско-војвођанским и смедеревско-вршачким говорима, а има га и у косовско-ресавским (РЕМЕТИЋ 1985:106). То је обичан облик у српском књижевном језику до средине XIX века и у време коначне победе вуковског правца, који се користио поред екавког облика *где*, као и икавизми *желила*, *живити*, поред *желела*, *живети* (ИВИЋ 1998: 237).

закона и уредаба из оба годишта), такође и у актима штампаним Вуковом графијом: *Видио* 2.9, *седидо* 2.55.

4.2.3. У одлику ових докумената, као и других из тог периода,²⁷ спада колебање у фонетском лику речи страног порекла, некад чак на истој страни: *Декембра* 1.35, 38, 39, 2.64, у *месецу Декембру* 2.61 и *Децеџмбра* 1.37, 39, 42; *финансиџ* 1.36, 38, 45, 47, 2.2, 15, *финансије* 2.43 и *финанциџ* 1.28, 2.2, 4, *финанције* 2.18, 43; *фармасиџ* 2.10; *Октоџбра* 1.25 и *Октобра* 1.36, 2.12, 22.

5. Морфолошке особине језика *Зборника закона и уредба из 1867. и 1868.* готово у потпуности одговарају особинама савременог српског језика.²⁸ Ситнија одступања тичу се малобројних потврда неких књишких црта и војвођанских дијалектизама.

5.1. У ДИЛмн. именица м. и с. рода доминира наставак *-има*: *Препоручуџмо... министрима* 1.1, 2, 9, *о доказима* 1.6, *о свимџ приходима и расходима* 1.11, *по прописанџмџ правилима* 1.12, *таквџмџ писменима и знацима* 1.13–14, *Пошиљатџљима* 1.15, *са осталџмџ писмима* 1.20 итд.;

али се у следећим случајевима јавља и наставак *-ама*: *заџдно са свима актама* 1.7, *осталимџ актама* 2.11, *на званичним актама* 2.26; *на вакупскимџ добрама* 1.33, што је одлика језика и других списа с половине XIX века.²⁹

5.2. Облици заменичко-придевске промене чешће него данас долазе са покретним вокалима:³⁰ *до края овога параграфа* 1.2, *чуварџ државнога печата* 1.2, *заџдно са свима актама* 1.7, *О свима приходима и расходима итаџиџ као и о примџљноме и потрошеномџ материялу* 1.11, *на свима пограничнимџ џумруџцима лежеџћима край Саве* 1.36, *на свима јавнимџ касама* 1.44, али и: *чуварџ државногџ печата* 1.2, *кои џе решенџ првогџ оногџ старешине* 1.7, *починџуџи одџ најмлаџегџ* 1.6.

²⁷ Б. Ђорић примећује „необичан гласовни и графички лик” имена знаменитих људи у односу на савремено стање (2009: 163). У језику *Српских новина* и *Нишког трговинског гласника* из 1895. године забележене су речи страног порекла чији фонетски лик више одговара језику изворнику него данас (ЈОВИЋ 2012а: 290).

²⁸ Исто је примећено у вези са језиком војних (ЈОВАНОВИЋ 2016: 219) и правних списа из XIX века (ЂОРИЋ 2009: 158–159).

²⁹ У војним правилима има именица м. и с. рода са наставком *-ама* у ДИЛмн. (ЈОВАНОВИЋ 2016: 218), док је у уџбеницима права Д. Матића ово једини наставак у тим падежима (ЂОРИЋ 2009: 158).

³⁰ У Вуковој *Писменици* (КАРАЏИЋ 1814: 33) у Дмн. наведени су само облици на *-има*. У савременом српском језику (СТЕВАНОВИЋ 1986: 258–259) не инсистира се на одређеној употреби наставка са покретним вокалом.

5.3. Ликови заменица *таков/оваков* доминирају у односу на *какав/такав/ онакав*, а присутни су и ликови *каки/таки/оваки/онаки*, који су сви одлика Вуковог језика (ИВИЋ 1957: 119; ДАНИЧИЋ 1850: 35): *за овакове спорове* 1.7, *и такове у одређено време* 1.12, *такова депеша* 1.15, 18, *за овакову депешу* 1.20, *Овакове накнаде* 1.23, *При траженю оваковы накнада* 1.23, *о поднашаню оваковы рачуна* 1.26, *такова... меана* 1.41, *делови њини у таквомъ виду* 1.44; *т. е. такве* 1.13, *написанъ таквѣмъ писменима* 1.13–14; *о овакимъ штетама* 1.5, *ваља таку одлуку да поднесу* 2.48.

5.4. Облик 3. л. мн. презента само у једном случају долази са наставком *-ду*, што је иначе одлика војвођанских говора (ИВИЋ, БОШЊАКОВИЋ и др. 1997:163–167): *нити смеду речи быти* 1.14.³¹

6. Од специфичности на нивоу творбе треба издвојити велики број именица са суфиксима *-ње* и *-тељ*, као и глаголе са инфиксом *-ава-*.

6.1. Суфикс *-ње* чест је код глаголских именица присутних у различитим терминологијама (ЈОВАНОВИЋ 2016: 221, 227;³² ЛУКОВИЋ 1994: 91), неретко насталих посрбљавањем позајмљеница из рускословенског или руског језика са наставком *-ије*: *где ніе случай злоупотребленя* 1.4, 31, *изъ... небреженя* 1.4, *за извиђенѣ* (‘увиђај’) и *решаванѣ* 1.5, *дају своја мненя* 1.6, *изследованѣ* (‘ислеђивање’) 1.7, *жалбена побуђеня* (‘жалбене побуде’) 1.8, *о чуваню, надзираваню и рукованю са воснимъ матеріялима* 1.9, *Штаціе телеграфске државна су заведеня* 1.10, *усавриенѣ ове струке* 1.12, *о чуваню и обдржаваню* 1.12, *наставленя, коя министеръ унутрашњи дела прописивао буде* 1.13, *Депеше у односу на поступанѣ съ њима* 1.13, *одправлянѣ* 1.13, *одостоверенѣ* 1.15, *са точнымъ означенѣмъ* 1.17, *съ назначенѣмъ* 1.20, *писмено захтеванѣ приложиће се* 1.21, *безъ призреня* 1.21, *Из призрења* 2.23, *неподлеже таксиранию* 1.22, *изображенѣмъ* 1.29, *копиранѣ и одостоверенѣ* 1.24, *о приманю и отправляню* 1.24, *удаленю* 1.40 (удаљење, ‘удаљеност’), *одъ примлѣногъ дозволеня за траженѣ накнаде* 2.3, *правила о смотрењу доброты мяса и набљудавања чистоће и здравља* 2.15, *за ствар, каја [sic] се нашла у његовом притежању* 2.16, *па би се време затруднења подударало са временем одводења* (‘отмице’) или *силовања* 2.18, *због преступења* 2.19, *од дана настајења* 2.31.

6.1.1. Рускословенски, руски и, уопште, црквенословенски суфикс *-ије* редак је у анализираној грађи.³³ Долази у терминима: *заседаније*, *званије*,

³¹ Мали број потврда ове народне језичке особине присутан је и у језику уџбеника права (БОРИЋ 2009: 159, *познаду, да знаду, даду*).

³² У војним текстовима јавља се паралелна употреба глаголских именица на *-ије* и *-ње*.

³³ У језику правних уџбеника Б. Ћорић запажа „велики број глаголских именица с

известије, користољубије, мњеније: кадъ раде у засѣданію 2.12, уредно у заседанія долазити 2.11, по званію 1.6, два званія секретара III. класе 2.5, два званія писара I. класе 2.5, известіе 2.11, учинѣнимъ изъ користолюбія 1.37, мнѣніе 2.10, полгодије 2.31.

6.2. Суфикс *-тељ*, који означава вршиоца радње, појављује се у терминима, данас, у неким случајевима, обичнијим са суфиксом *-лац*: *рачунополагателя 1.4 и рачунополагатеља 2.9, рукователя 1.4, узроковатељ штете 1.5, председатељ 1.7, 39, 2.1,³⁴ служителя 1.11, 23, пошилятељ 1.13, 21, Ако... жалителю даде право на траженѣ накнаде 2.3, рачуноводителя 2.5, деловодителя у одбору 2.11, бранитеља 2.19, тужитељ 2.19* (уп. ЈОВИЋ 2011а: 395).³⁵

6.3. Инфикс *-ава-* још увек је чест код глагола, што је карактеристика и других текстова (ЋОРИЋ 2009: 159): *оснажаваю или уништаваю 1.2, оснажава решенѣ 1.8, извиђаваю и решаваю 1.4, извиђава ће и решавати 1.5, о ... надзираваню и рукованю 1.9, штаціе телеграфске установљавати 1.10, назначавате се 1.11, определявате самъ 1.11, о примањю и отпуштаваню служителя 1.12, власти... подчиняваю 1.39, ослобођаваю 1.39, 2.31, настојавати 2.35.*

7. Неке синтаксичке црте *Зборника закона и уредба из 1867. и 1868. године*, будући разматране у поменутој монографији М. Луковића (1994) о развоју српског правног стила, биће документоване ради поређења са стањем у језику уџбеника права (ЋОРИЋ 2009) и војних приручника (ЈОВАНОВИЋ 2016). Ради се о атрибутској употреби партиципа, једној од најтипичнијих књишких црта, реду речи у реченици, као и о деперсоналности и номиналности – важним синтаксичко-стилским одликама административног стила (ПОЛОМАЦ 2016: 464).

7.1. Атрибутска функција партиципа добро је потврђена у језику *Закона и уредба*, при чему се углавном јављају партиципи на *-ћи*, а од оних

рускословенским ликом на *-ије*, али су оне још чешће са домаћим ликом на *-ње*" (2009: 162).

³⁴ У уредбама од 7. и 25. маја 1868. употребљено је *председник*, да би се након атентата на кнеза Михаила у *Прокламацији* и у актима о формирању привременог намесништва опет вратио термин *председатељ* 2.21, 22, 23, 24, односно *председател* 2.25, *председатељ* 2.27, тамо где графика није Вукова. Термини *председник* 2.46 и *подпредседник* 2.47 појављују се у Закону о уређењу Народног позоришта у Београду од 17. октобра 1868. године.

³⁵ И у уџбеницима права Д. Матића честе су именице на *-тељ*, а ретке конкурентске форме на *-лац* (ЋОРИЋ 2009: 162).

на -виши, једино *благопочивиши*:³⁶ *која се на сировину изъ землѣ износећу се [sic] наплаћує 1.3, у стоєћој войсци 1.4, за... образованѣ судеће комисіє 1.5, заєдно са свима актама на предмет относећима се 1.7, судећа комисія 1.8, судећој комисіи 1.8, касираюћа комисія 1.8, платиће и за одговоръ припадаюћу таксу 1.20, на свима пограничнимъ ђумруцима лежећима край Саве 1.36, извршуюћа властъ 2.1, опредељења закона... односећа се на случаје 2.24, кад се скитајући се цигани 2.31; која им је блаженопочившим Књазем поверена 2.21, жалости за блаженопочившим Књазом 1.26, поводомъ убиства блаженопочившегъ княза 2.27.*

7.2. Реченица је некада врло дуга (уп. ЛУКОВИЋ 1994: 139),³⁷ са уметнутим зависним реченицама, набрајањима и сл.: *За све штете у воснимъ матеріялима, коє излазе изъ квареня у изради одъ дотични раденика или майстора, или изъ рђавогъ чуваня или рукованя, слабогъ надзора, и небреженя или неиспуняваня правила одъ дотичногъ рачунополагателя, рукователя, надзорни старешина или наредбодавца, као и за све штете у воснимъ матеріялима учинѣне лицемъ коє има службу или одређену дужностъ при войсци, – надлежне су следеће власти да решаваю спорове о накнади. 1.4, Овлашћую се дотични министри, да могу, у колико власти ма коє државе подчиняваю српске жителѣ плаћаню такса за визе на путнимъ исправама, или ий од тога сасвимъ ослобођаваю, – и они поданике те државе на свимъ пограничнимъ местима подвргавати подобномъ плаћаню или ий сасвимъ одъ тога ослобођавати, у смислу узаямности. 1.39.*

7.3. Ред речи у реченици одликују архаичне црте попут положаја атрибута иза именице и смештања глагола, често инфинитива, на крај реченице. Ове особине одликују и Вуков језик (ИВИЋ 1957: 122–123), као и језик предвуковских писаца и нису биле напуштене до краја XIX века, што се види из језика новина (ЈОВИЋ 2012: 95).

7.3.1. Место атрибута иза именице представља стару особину (BROZOVIĆ, IVIĆ 1988: 40), присутну и у другим правним списима (ЛУКОВИЋ 1994: 138;³⁸ ЋОРИЋ 2009: 161): *на предметъ относећима се 1.7, Штаціє телеграфске државна су заведеня 1.10, служителя канцеларискій 1.12, депеше службене 1.13, За депешу просту 1.21, двадесетъ пара чаршиски 1.21, изъ прихода телеграфскогъ 1.23, болница државны 1.26* и сл.

³⁶ Уп. ЛУКОВИЋ 1994: 131–135, 142–143. Б. Ћорић у језику уџбеника правних наука осим партиципа на -ћи и -в(ши) запажа и континуанте некадашњег партиципа презента пасива на -м (2009: 159). Употребу партиципа у језику војних текстова из XIX века прати и В. Јовановић (2016: 221).

³⁷ Ово посебно важи за правне текстове са почетка проучаваног периода (шездесете и седамдесете године XIX века), који имају процедурални карактер (ЛУКОВИЋ 1994: 85–88).

³⁸ То је честа особина у правним списима, која временом ипак слаби (исто: 78–79).

7.3.2. Глагол на крају реченице, било инфинитив или лични глаголски облик, такође је особина и Вуковог језика, и језика славеносрпских писаца (ИВИЋ 1957: 123), као и других правних и новинских текстова у другој половини XIX века (ЛУКОВИЋ 1994: 82;³⁹ ЋОРИЋ 2009: 160;⁴⁰ ЈОВИЋ 2012: 95): *коя се на сировину изъ землѣ износећу се [sic] наплаћує 1.3, коє се пошиљательима депеша издавале буду 1.23; Прописане таксе телеграфске подпуно и точно наплаћивати [sic], и приходе у определѣно време коме треба предавати 1.11, Но у колико брой више класе небы подпун быо, у толико брой ниже класе може већій быти. 1.35* итд.

7.3.3. Честа употреба инфинитива била је особина књижевних и других текстова у XIX веку (ЛУКОВИЋ 1994: 117–121; ЈОВИЋ 2012: 95) и обично се тумачи страном утицајем: *кои ће решенѣ првогъ оногъ старешина, према даномъ случаю и закону, оснажити или преиначити... 1.7, определяваће самъ, колико ће се којој штацији званичника, служителя и осталь потреба дати. 1.11, А чимъ се такова по плану меана подигне и радити одпочне, одма има престати упражњавати меанску радю онай 1.41* и сл.

7.4. Деперсоналност и номиналност представљају доминантне синтаксичко-стилске одлике административног стила и огледају се, између осталог, у употреби пасива и кроз декомпоновање предиката.

7.4.1. Рефлексивни пасив доминира у односу на партиципски, што је одлика правних списа и у периоду након шездесетих година XIX века (ЛУКОВИЋ 1994: 135–136): *Неће се примити ни телеграфомъ отправати оне приватне депеше 1.15, Ако бы се коимъ случаємъ наплатило одъ пошиљателя манѣ таксе него што треба 1.21, да му се телеграфомъ яви 1.20; Депеше знаничне могу быти саставлѣне на комъ было езику 1.14, Ако є депеша већъ одтелеграфирана 1.20* и сл.

7.4.2. Уз бројност глаголских именица на *-ње*, номиналности правних списа доприноси и декомпоновање предиката (ЛУКОВИЋ 1994: 93–94, 139) уз глаголе *узимати, извршити, упражњавати, чинити, радити*: *узима у претресъ 1.8, могу извршивати набавке и оправке 1.26, наплате и исплате имаю извршити 1.46, одма има престати упражњавати меанску радню онай 1.41, Чинити наплате и исплате 1.46, кадъ раде у засѣданію 2.12* итд.

8. Зборници закона и уредба издати у Кнежевини Србији 1867. и 1868. године писани су у српским стандардним језиком друге половине XIX века,

³⁹ М. Луковић запажа да број оваквих примера у правним текстовима идући ка крају века опада.

⁴⁰ Б. Ђорић ову појаву тумачи бароклизацијом језика.

у основи шумадијско-војвођанским дијалектом са мањим уделом славеносрпских елемената и дијалектизама, општијештокавских и шумадијско-војвођанских. *Зборник из 1867.* и део *Зборника из 1868. године* штампани су предвуковском, славеносрпском ћирилицом, док је део млађег *Зборника* издат Вуковом графијом, будући да је 1868. скинута и последња забрана њене употребе у канцеларијама и основним школама. Славеносрпски елементи јављају се у фонетици, превасходно у терминологији (*књаз, намесничество, началник, совет; званије, полгодије; полза, точка, цел* и сл.) и синтакси (употреба партиципа, дуга реченица, често са глаголом на крају и уз појачану употребу инфинитива, положај атрибута иза именице). Општештокавски дијалектизми у виду изостајања сугласника *x* (у заменичко-придевској промени, у домаћим речима и старијим позајмљеницама) и шумадијско-војвођанских икавизама код глагола VII Белићеве врсте – присутни су и у језику других књига административно-дидактичког карактера са којима је вршено поређење (војни и правни уџбеници с половине XIX века). Деперсоналност и номиналност, као важне одлике административног стила, постижу се у *Зборницима* творбом великог броја именица на *-ње* у функцији термина, употребом пасива (чешће рефлексивног) и декомпоновањем предиката. Са променом графије у *Зборнику из 1868. године* иду и промене у језику: термини са рускословенским фонетским одликама посрбљавају се (*министар, савет*; осим код највише владарске титуле *књаз*), пише се, додуше ретко, сугласних *x* у категоријама у којима се раније испуштао. Рускословенски фонетски ликови појављују се у већем броју него иначе у прокламацијама и уредбама писаним после атентата на кнеза Михаила, што одражава схватање да су одлика вишег стила, чиме се могло оправдати њихово коришћење у језику у врло тешком историјском тренутку.

Цитирана литература

- ГРИЦКАТ, Ирена. „Покушаји стварања српске научне терминологије средином прошлог века”. *Наш језик* (Нова серија) књ. XIV, св. 2–3 (1964): стр. 130–140.
- ДАНИЧИЋ, Ђуро. *Мала српска граматика*. Беч: Штампарија Јерменског манастира, 1850.
- БОРЂИЋ, Петар. *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*. – 3. изд. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1990.
- ИВИЋ, Милка. „Једно поређење Вуковог језика са нашим данашњим књижевним језиком”. *Зборник Матице српске за лингвистику* књ. I (1957): стр. 114–126.
- ИВИЋ, Павле. *Српски народ и његов језик*. – 2. изд. Београд: Српска књижевна задруга, 1986.
- ИВИЋ, Павле. *О језику некадашњем и садашњем*. Београд–Приштина: БИГЗ–Јединство, 1990.

- ИВИЋ, Павле. *Изабрани огледи II, Из историје српскохрватског језика*. Ниш: Просвета, 1991.
- ИВИЋ, Павле. *Преглед историје српског језика*, прир. Александар Младеновић, Целокупна дела П. Ивића; т. 8. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1998.
- ИВИЋ, Павле. *Дијалектологија српскохрватског језика: увод и штокавско наречје*; прир. Драгољуб Петровић, Целокупна дела П. Ивића; т. 2. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2001.
- ИВИЋ, Павле и Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта*, Прва књига: увод и фонетизам. *Српски дијалектолошки зборник XL*, 1994.
- ИВИЋ, Павле и Жарко Бошњаковић, Гордана Драгин. *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта*, Друга књига: морфологија, синтакса, закључци, текстови. *Српски дијалектолошки зборник XLIII*, 1997.
- ЈЕРКОВИЋ, Вера. „О транскрипцији српскословенских текстова”. Вера Васић (ур.). *Предавања из историје језика*, Лингвистичке свеске 4. Нови Сад: Филозофски факултет, 2004, 70–86.
- ЈОВАНОВИЋ, Владан. *Српска војна лексика и терминологија*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Монографија 25, 2016.
- ЈОВИЋ, Надежда. „О лексичким слојевима у језику *Нишког трговинског гласника* (8. 10. 1895 – 25. 12. 1895)”. *Годишњак за српски језик и књижевност*, Година XXIV, број 11 (2011): 81–89.
- ЈОВИЋ, Надежда. „О лексици Зборника закона и уредба и 1867. године”. Милош Ковачевић (ур.). *Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности*, Књига 1. Српски језик, књижевност, уметност, Зборник радова са V међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу (29–30. X 2010). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 2011а, 387–397.
- ЈОВИЋ, Надежда. „О неким синтаксичким одликама језика београдских и нишких новина с краја XIX века”. *Годишњак за српски језик и књижевност*, Година XXV, број 12 (2012): 89–98.
- ЈОВИЋ, Надежда. „О језику београдских и нишких новина с краја XIX века”. *Време и историја в славјанските езици, литератури и култури*, Сборник с доклади от *Единадесетите национални славистични четенија*, 19–22 април 2012, Том први, Езикознание. Софија: Софийски универзитет „Св. Климент Охридски”, 2012а, 287–293.
- КАРАЦИЋ, Вук Стефановић. *Писменица сербскога језика*. Виена 1814. Горњи Милановац – Београд: Привредна књига – Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1984.
- ЛУКОВИЋ, Милош. *Развој српског правног стила*. Београд: Службени гласник, 1994.
- МЛАДЕНОВИЋ, Александар. *Славеносрпски језик*. Нови Сад – Горњи Милановац: Књижевна заједница Новог Сада – Дечије новине, 1989.

- МИЛАНОВИЋ, Александар. *Кратка историја српског књижевног језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.
- ПОЛОМАЦ, Владимир. *Језик повеља и писама Српске деспотовине*. Крагујевац: ФИЛУМ, 2016.
- РЕМЕТИЋ, Слободан. *Говори централне Шумадије. Српски дијалектолошки зборник XXXI*, 1985.
- РЕЧНИК СЛАВЕНОСРПСКОГ ЈЕЗИКА, огледна свеска. Прир. Исидора Бјелаквић, Ирена Цветковић Теофиловић и Александар Милановић. Нови Сад: Матица српска, 2017.
- СТЕВАНОВИЋ, Михаило. *Савремени српскохрватски језик (граматички систем и књижевнојезичка норма), I Увод, фонетика, морфологија*. – 5. изд. Београд: Научна књига, 1986.
- СТЕФАНОВ, Мартин. „За някои колебания в книжовната норма на србският език от края на XIX и началото на XX век в контекста на неговото развитие”. *Време и историја в славянските езици, литератури и култури*, Сборник с доклади от *Единадесетите национални славистични четения*, 19–22 април 2012, Том първи, Езикознание. София: Софийски университет „Св. Климент Охридски”, 2012, 460–466.
- ТОШОВИЋ, Бранко. *Функционални стилови*. Сарајево: Свјетлост, 1988.
- ЋОРИЋ, Божо. *Лингвомаргиналије*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност, 2009.

- BROZOVIĆ, Dalibor i Pavle Ivić. *Jezik srpskohrvatski/ hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, 1988.
- ŠKALJIĆ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. – 6. izd. Sarajevo: Svjetlost, 1989.

Извори

1. *Зборникъ закона и уредба изданы у Княжеству Србији од почетка до края 1867. године. XX*. У Београду, У државној штампарији 1867.
2. *Зборник закона и уредба изданих у Књжеству Србији од почетка до краја 1868. године. XXI*. У Београду, у државној штампарији 1868.

Nadežda D. Jović

SOME ATTRIBUTES OF LANGUAGE USED IN CODIFICATION OF LAWS AND REGULATIONS RELEASED IN A YEAR 1867 AND 1868

This paper shows some language attributes (graphic, phonetic, morphological, formation and syntactic) of *Codification of laws and regulations released in a year 1867 and 1868 (Zbornik zakona i uredba 1867 and 1868)* in order to establish what characterize administrative style of standard language which was used in times correspondents the official victory Vuk Karadzic principles. Language characteristics noted here is compared with ones from older period, vernacular language and finally, with Serbian standard language. It is concluded that the basis of language is Sumadia-Vojvodina dialect, deviation from the modern language is noted as a issuing of consonant *h*, especially in forms of ejective pronominal declension and broader emerging of ikavian substitution of yat. Impact of Slaveno-Serbian literature is visible as a putting of adjectives behind of nouns and using of former participles in attribute function.

Keywords: Codification of laws and regulations released in a year 1867 and 1868, language attributes, Sumadia-Vojvodina dialect, Serbian standard language.